

*Ингирликде чыгып, баш урама мен
Сен туугъан бийик, жылы тауларынга,
Эрттенликде чыгып, баш урама мен
Сен гитчелей жюриген жолларынга.
«Сени бешикке бөлөгөн кьоллагъа
Махтау болсун!» - деп кьатлайма хар кюнде,
Сен кьарай ёсген бийик жулдузлагъа
Къууанып кьарайма, чыгып юйюмден.
Берекет – сени ёсдюрген жеринге,
Алгыш – сен бет жуугъан таза суулагъа,
Санга салкын берген жай кечелеге,
Сени бизге берген жылы таулагъа!..
«Тауланы кызына» Къулийланы Къайсын*

Хар миллетни да ёсюп келген жаш тёлую ата-бабаларыны жашаулары кьалай ётгенлерин, ала кьаллай кыйынлыкъла сынагъанларын билирге керекди. 1941-1945 ж. Уллу Ата Журт урушну кыйынлыгъындан сора да, кёчгюнчюлюкден жүрек сынаулукъну кёп зулумлукъланы сынагъан малкьарлылагъа уа ол бютюн да бек керекди. Кюнден кюннге бу зорлукъланы, артыкълукъланы сынагъанла аздан аз бола барадыла.

8-чи мартда 1944 ж. таулу халкыны туугъан жерлеринден зор бла, хор бла, товар, мал ташыгъан вагонлагъа жыйып, Орта Азиягъа ашыргъан эдиле. Жашларыбыз уруш фронтлада Ата журтларын фашистледен кьоруулай эдиле, жанларын- кьанларын аямай, алай аланы аталарын, аналарын, сабийлерин, эгечлерин, кьарындашларын, ахлуларын кыралыбызны терс оноучулары кёзкёрмез жерлеге ашыргъан эдиле. Жокъ эди тюзлюк...

Тиширыуну сыфатын ачыкьлау - ол искусствода ёмюрлюк темаладан бириди. Аны ачыкьларгъа сюйгендиле айтхылыкъ художникле, жазыучула, назмучула, скульпторла, композиторла. Хар бири да кесини ишинде тиширыуну сыфатын ачыкьлагъанда энчи бир затны кёргюзтюрге сюйгенди. Ала тюрлю-тюрлю тиширыула болгъандыла. Тиширыу – бек биринчи ана болгъанын барысы да кёргюзтюрге итингендиле. Ким билмейди Леонардо Да Винчини «Мадонна Литти», Алексей Велициановну «На пашне», Василий Нечитайлону «Материнство» деген суратларын, Н. Некрасовну «Мать», С. Есенинни «Русь», А. Ахматованы «Реквием», В. Закруткинни «Матерь человеческая» деген чыгъармаларын? Бек уллу шахарлада уа скульпторла Анагъа сынла ишлегендиле. Ана бла Туугъан жер бир бирлери бла кьаты байламлыдыла.

Белгили малкьар жазыучула да кеслерини чыгъармаларында ананы сыфатын ачыкьлагъандыла. Отарланы Керим «Жолла», «Ынна», Къулийланы Къайсын «Тиширыулугъа», Токъумаланы Жагъафар «Нартланы туудукълары», Созайланы Ахмат «Ана», Атабийланы Аминат «Таужан», Зумакулланы Танзиля «Анама»... Къайсын айтайыкъ... Хар бири да энчи ачыкьлагъанды таулу тиширыуну сыфатын.

Таулу ананы юсюнден чыгъармаланы окъусам, дуняда бек жарыкъ анагъа таулу ананы санайма. Кимди бу Таулу Ана? Бу соруугъа мен да жууап этерге сюеме.

Сагъыш этгениме кёре, хар ананы юсюнден энчи хапар, назму жазаргъа боллукъ эди.

Бахсан ауузунда аты айтылгъан, намысы жүрюген белгили тиширыу жашагъанды. Ол Теммоланы Абидат Хуштаны кызыды.

Теммоланы Абидат, кечгюнчюлюкню сынагъан кёп таулу аналадан бириди. Мен да аны юсюнден айта, битеу таулу аналаны кечгюнчюлюкде къадарларыны юсюнден айтыргъа сюеме. Аны юсюнден жазардан алгъа Жаннет Ибрагимовна бла тюбешдим. Ол Теммоланы Абидатны туудугъуду, Огъары Басханны школунда устаз болуп ишлейди. Жаннет Ибрагимовна манга кеп сейирлик хапарла айтды сорууларыма жууап эте, уллу суюмеклик бла, тынсыкълып Абаны-Теммоланы Абидатны эсине тюшюрдю.

–Жаннет Ибрагимовна Теммоланы Абидат къайсы жылда туугъан эди?

–Ол 1908 жылда Гижгитде туугъанды, жашагъанды, насыбын а мында Огъары Басханда тапханды. Баш иеси – Теммоланы Чукала бла бек ариу жашап уллу юйдеги есдюргендиле.

Уллу Ата Журт урушну юсюнден сизге не хапар айтычу эди Аба? Мен билгенден ол битеу таулу тишырыулагъа башчылыкъ этип совет солдатлагъа жүнден кеп зат эшип ийип тургъанды.

– Хау, Аба, уллу Ата Журт урушну заманында, кече-кюн демей фронтха, совет солдатлагъа болушлугъ этип тургъанды,жукъламай етдюргенди кеп кечелерин .

–Баш иеси,

Чукала уа къалай болушханды совет Аскерге?

–Аття уа,

колхоз маллагъа къарай эди кьошда, бийик Басхан тауланы башында.

-8-чи март 1944 жыл халкъыбызны бек бушуулу кюнюдю,аны юсюнден сизге Аба не айтычу эди?

Ол кюнню Аба эсине тюшюрсе бек мудах болуучу эди... 8-чи мартда эрттенликде эшик къагъылды, ачы буйрукъ берилди,биз жолгъа терк хазырландыкъ,Чукала уа, колхоз мюлкню сакълай кьошдан келмегенди.

Гитче сабийлени кьоюнума кысып,сабий быстырланы,кьолума алалгъан аш-азыкъны алып,машинагъа олтурдукъ, атландыкъ узакъ кезкермез жолгъа,жиляй-улуй, тауладан кезлерими алалмай , аладан болушлукъ излегенча,кьоюп баргъаныбызгъа,кечгинлик тилей эдик. Ала да ашыра эдиле бизни мухажирликге мудах къарай,къачан тюбербиз энди дей. Бахсан суу да бара эди тау шауданла бла бирге тиширыу жиямлукъла кьошула. Не этерик эди халкъ ол кыйын кюн?

-Жаннет Ибрагимовна, Абаны бу соруууна Кязим тюз жууап эте болур:

Кыйын кюн айтама сизге:

Жунчумагъыз керексизге.

Тёре болур терсге, тюзге,

Жол берилмесин бетсизге.

Жашаудан умут юзмейик,

*Зулму кишеннге тюшмейик,
Тюзлюкге жолну ишлейик,
Адамча жашай билейик.*

Ёмюрден бери таулу тиширыу юйню от жагъасын сакълагъанды. Энтта да ол тыш жерде аны ёчюлтмей, белин къаты кыысып жашау этерге керек эди. Ары жетгенде, битеу ауурлукъ тиширыулагъа жетди. Бир ишден артха турмай, келтирген ырысхычыкъларын аш-суугъа алыша, сабийлени ач этмей ёсдюрюрге кюрешгендиле.

- Къайры тюшген эдиле Абидат сабийле бла?

Абидат сабийлери бла Джамбулгъа тюшдю, ызындан баш иеси Чукала-Аття келди. Ал заманлада хауа жарашмай, ачдан кёп сабий ёлген эди. Кёплери уа къалгъан эдиле ёксюз. Теммоланы жашлары Исхакъ бла Ахмат да къалдыла анасыз, атасыз. Абидат, сагъыш да этмей, аланы кесине алды, ёз жашларыча кердю, алагъа жылыуун берди. Ол къыйын кюнледе тёзюм керек эди халкъыма. Былайда да Кязимни назмусун келтирейим:

*Тёзюмсюзлюк – нёгер туююл,
Оюлгъанда жолунг, юйюнг,
Кётюрейик жашау кюйюн,
Таукел этейик биз бюгюн.
Мухажирлик къыйын ишди,
Ол а бизге энтда тюшдю
Аны кётюрген да ишди,
Кётюралмасакъ – бедиишди.*

Абидат юлгюге жүрюй эди. Бир заманда тизгинин атмагъанды, къазахлы, оруслу тиширыула анга къарап сейир этиучю эдиле. Ол тёрт сабийине къарап, эки ёксюз жашны аладан кем кермей, колхоз ишден бир заманда къалмагънды.

Колхозда, чюгюндюрге ишлеп, стахановчу звенола къурап, уллу жетишимлери ючюн кеп кере саугъаланнганды.

—Окьюу, билими, болмагъан Аба сабийлерине билим берирге бек кюрешгенди. Ол къыйын жыллада, тыш жерде, сабийлеге билим къалай бералгъандыла Абидат бла Чукала?

-Дунияда окьюудан, билимден суюгени жокъ эди Абаны. Аны себепли сабийлерин бир кюн къалдырмай къазах школгъа жүрютгенди. Аланы окьюуларына уллу эс бургъанды.

Ёлюм, ачлыкъ, жаланнгачлыкъ, ыспассызлыкъ сынатханды кёчгюнчюлюк. Барысын да кётюргенди Абидат. Таулу ана – солдатды, не иште да алчы болгъанды. Хар къыйынлыкъдан къутула билгенди. Таулу аналаны кючю бла кётюргенди халкъым кёчгюнчюлюкню азабын. Абаны сезлери эсимден кетмейдиле бюгюн да:

*«Биз ёлмегенлей, ахырат азабын сынадыкъ. Хар кюнден тилей эдим
Аллахдан, туугъан жериме , тауларыма къайтар бизни деп! Хар ташны,*

*нарат терекни, кирсиз хауаны, сууукъ Бахсан сууну, Минги тауну акъ
башларын тансыкълай эдим. Ол а манга бир сейирлик кюч бере эди. Кёкде
учхан чыпчыкълагъа сукълана жашадыкъ».*

Алай, ол акъыллы, сабыр адам болгъанды. Киши жеринде не жууугъуна,
не хоншусуна заманны палахына хорлатыргъа къоймагъанды. Къуранны
сыйлы аятларын окъуп, халкъына тилекле этип, кёл этдирип жашагъанды.

*Ой, таулу ана, не сынамадың,
Сен айырылгъанлы ташынгдан.
Балангы жанынгдан бек сюесе
Къар кёчюп басса да башынгдан.
Сен аталыкъ, аналыкъ да этдинг,
Не ачы эсе да къадарынг.
Болдула халкъны жашау ёзеге
Жюрек кючюнг, ётюнг, мадарынг.
Шаулаланы Миналдан*

–Къайдан ала болур эди Аба кюч-къарыу? Сиз къалай ойном этесиз?
-Таулу ана къачан да къыйынлыкъгъа тёзе, туугъан тауларындан,
сууларындан къарыу алып келгенди. Намысны бла адамлыкъны сыйлы
кергенди, таукел жашагъанды.
Таулу анала, сабийлери ачдан ёле тургъанлай, садакъа тилей билмегендиле,
къолларын узатып. Аны себепли юйдегилери бла къырылып баргъандыла.
Ёхтем анала!
Аллайланы кёрсе, Абидат къабынын алагъа берип: «*Тилибиз тас болмасын,
миллетибиз тюп болмасын*», - дей эди. Ол къарыусузлагъа онг берирге бек
суйгенди.

Хурметли, ыспаслы, огъурлу Абидатны сёзлерин кёп адам эшитирге
суйгендиле. Анга уллу, гитче да Аба дей эдиле. Аны татыулу ашларын
ашаргъа бек суйгендиле.

- Абаны сабийлерини юсюнден айтсагъыз бек сюерик эдим.

-Аны сабийлери белгили, миллетибизни атын айтдыргъан адамла
болгъандыла. Жашы Далхат айтхылыкъ врач болгъанды. Ибрагим тюрлю-
тюрлю къуллукълада ишлегенди. Эки къызы- Зубай бла Фердаууз ариу
юйдегиле ёсдюргендиле. Ахмат мал дохтур болуп ишлегенди. Исхакъ, 25
жылны къырал аскерде къуллукъ этип, белгили офицер болгъанды. Абаны
сабийлерини игиликлерин Бахсан ауузунда юлгюге келтиредиле.

– Бери Кавказгъа къайтхандан сора, Аба не бла кюрешгенди?

-1957 жылда Аба бла Аття бери, Огъары Бахсанга къайытхандыла. Туугъан
жерлеринден тансыкъларын алалмай кеп тургъандыла, елгенленни, эсге
тющюре, жияй. Алай жашау алгъа барады Аба бек акъыллы , жыйын адам
болгъанды, кеси да кийиз усталыкъны иги билгенди. Орта Азияда 13 жылны
аны бла киши кюрешмегенди да, анга бек жарсып тургъанды. Аны себепли
, ол элчи тиширыулары жыйып кийиз усталыкъгъа юйретип башлайды. Кеп
жылланы ол алагъа башчылыкъ этгенди. Ахматланы Любаны «Таулу кийиз»

деген назмусу Абаны юсюнден жазылган сунама, алай, билеме, Люба да, кесини ыннасыны юсюнден жазганын. Таулу кийиз таулу халкыны тарыхчысыды.

- Аба таулу кызыды эм тауланы кызыды. Ала бергендиле жашау, кюч, суюмеклик да. Аллай анала бла ехтемленирге керекбиз! Ананы жүреги бизни кюнча жылытады. Ана жылыуундан киши айырылмасын. Къаллайды таулу ана? Ол адепли, намыслы, жандауурлу, огъурлу, ариу, акыллы, сабыр, жигит, кирсиз, ишчи, асылу, асыллы, халал анады. Ол да Теммоланы Абидатды, багъалы Аба!

- Жаннет Ибрагимовна, сиз устазлыккыны нек сайлагъансыз? Аба суюгени ючюнмю, огъесе башха муратыгъыз болгъанмы эди?

- Бизни элге узакъ жерледен школгъа устазла келип ишлегендиле. Аланы жашар жерлери хазна болмагъанды, Аба аланы юйге чакъырып, жашаргъа, ишлерге онг бергенди. Элчиле анга уллу ыспас этгендиле. Жашап кетген устазла уа бюгюн да анга кеп ариу сез айтадыла. Мени Аба башха туудукъларындан энчи кергенди. Нек? Мен сабий заманымда устаз болуп ойнаучу эдим, ол а, манга къарап, къууанып, махтаучу эди. Устаздан сыйлы адам жокъду, нек десенг, есюп келген телюню юйретеди хар неге да. Жаш телюню билимли, окъуулу, намыслы, боллугъуна ийнанама, тарыхыбызны иги билип, ахшы адамларыбыз бла ехтемленип жашарыгъын сюеме.

- Сау болугъуз, Жаннет Ибрагимовна. Абача таулу аналаны биз эсибизде тутаргъа керекбиз. Аллай адамларыбыз бла ехтемленеди халкыбыз. Сау къалыгъыз, къууанч бла тюбешейик!